

and Global History. – New York: Routledge, 2006. – P.68-78.

7. Недервесн Пітерзе Я. Глобалізація як гібридизація / Я. Н. Пітерзе // Глобальні модерності (за ред. М. Фезерстоуна, С. Леша та Р. Робертсона); [пер. з англ. Т. Цимбал]. – К.: Ніка-Центр, 2008. – С.73-105.

8. Шимченко Л. Глобалізаційні процеси та їх вплив на український поступ / Л. А. Шимченко

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2012_18.../Shymchenko.pdf

9. Юсеф Н. Специфіка і цінності релігії та політичної культури мусульманських і не мусульманських країн / Н. Н. Юсеф // Наукові праці МАУП, 2008, вип. 2 (18). – С. 218-222.

УДК 321: (292.464)

Бірюкова О.О.

Харківський національний
університет ім. В.Н. Каразіна

БАЛКАНСЬКІ КРАЇНИ У НОВІЙ КАРТОГРАФІЇ ЄВРОПИ

Досліджується поступ Західної Європи у напрямку розширення та закріплення геополітичних позицій у південно-східному напрямку, що неоднозначно позначається на політичній стабільності та економічному розвитку цієї частини Європи (на Балканах). Зайняття власної ніші у загальноєвропейському континуумі сприятиме модернізації та демократизації балканських країн, проте на фоні переструктурування сучасної „світ-системи” вони зазнаватимуть суттєвої модифікації та можуть скласти альтернативні геополітичні комбінації.

Ключові слова: Південно-Східна Європа, модернізація, євроінтеграція, суверенітет.

Бірюкова Е.А.

БАЛКАНСКИЕ СТРАНЫ В НОВОЙ КАРТОГРАФИИ ЕВРОПЫ

Исследуется движение Западной Европы в направлении расширения и укрепления геополитических позиций в юго-восточном направлении, что неоднозначно сказывается на политической стабильности и экономическом развитии этой части Европы (на Балканах). Занятие собственной ниши в общеевропейском континууме способствует модернизации и демократизации балканских стран, однако на фоне переструктурирования современной „мир-системы” они будут претерпевать существенную модификацию и могут составить альтернативные геополитические комбинации.

Ключевые слова: Юго-Восточная Европа, модернизация, евроинтеграция, суверенитет.

Biryukova E.

THE BALKANS IN THE NEW CARTOGRAPHY OF EUROPE

The motion of Western Europe in the direction of expansion and strengthening of geopolitical positions in the south-east direction and its impact on the political stability and economic development of this part of Europe (the Balkans) are examined. The occupation of own's niche is promoted the modernization and democratization of the Balkan countries, but against the restructuring of the modern „world-system”, they will suffer a substantial modification and can be an alternative of geopolitical combinations.

Key words: South-East Europe, modernization, European integration, sovereignty.

Геополітична композиція Європи, що зазнала суттєвих трансформацій протягом XIX-XX ст. продовжує змінюватися політично, географічно, етнокультурно і набирати нових геокультурних форм. „Нова Європа”, що складає строкатий культурно-цивілізаційний калейдоскоп з колишніх членів східноєвропейської „соціалістичної співдружності”, низки пострадянських країн, насамперед, держав Балтії; дешиці „політичних осколків” – квазісуверенних політій, що відстоюють своє право на незалежність у нових історичних умовах, а також певної кількості „нових суверенів”, які утворилися внаслідок розпаду чехословацької та югославської федерацій, ставить на порядок денний ряд гострих питань: розширення та дальні межі континенту, меж десоверенізації „суверенних демократій” (О. Неклеса), європейської єдності об’єднаної Європи та ліній розлому між „старою” і „новою” Європою (Ю. Романенко) тощо. Значну роль в новій європейській політико-географічній конфігурації відіграватимуть її південно-східні рубежі, адже ця територія традиційно відноситься до зони підвищеної уваги у сфері зовнішньої політики основних світових геополітичних гравців.

Ми вже звертали увагу на особливості сучасного політичного та соціально-економічного розвитку окремих країн балканського регіону, його специфіки як культурно-цивілізаційної зони [1], проте у світлі європейських тенденцій, на нашу думку, слід зосередити увагу на особливостях **трансформаційних** процесів у цих країнах, проблемі збереження національного суверенітету та питанні розстановки нових акцентів щодо центру/ів прийняття ключових політичних рішень. Останнє стосується тих європейських країн, які відіграють головну роль і вочевидь, бажатимуть бачити практичні результати політики балканських країн та нового імперативу консолідації зовнішньої політики ЄС.

Начасі політичному розвитку країн (перш за все, постюгославського простору) притаманна **дихотомічність** загальних глобалізаційних світових процесів та логіка власного національного державотворення. Ця дихотомія зумовлюється дією таких факторів: по-перше, „ренесанс націоналізму” – дроблення колись єдиного політичного простору (СФРЮ, СРЮ, Сербія) на автономні національно-територіальні одиниці, що прагнуть стати суверенними суб’єктами міжнародної системи; по-друге, посилення ролі нових акторів світової політики – ТНК,

міжнародних організацій (МВФ, ООН, ЮНЕСКО, Світовий банк), неурядових транснаціональних організацій, що діють на субнаціональному рівні (Greenpeace, Amnesty International, Human Rights Watch) і що передбачає відчуження частини національно-державного суверенітету (планування економіки, соціальної сфери, забезпечення безпеки та захист своєї території тощо) на користь формалізованим інститутам наднаціональних структур (Європейський Союз, ОБРС, НАТО). Таким чином, міждержавна інтеграція поєднується з розпадом одних держав і посиленням сепаратизму в інших, усталення демократичних норм і цінностей відбувається на тлі посилення націоналізму та суттєвого скорочення владних повноважень (прерогатив держави-суверена). У цьому сенсі країни балканського регіону, що у загальноєвропейських проектах і науково-політичній літературі позначаються як „Південно-Східна Європа”, становлять науковий інтерес, що фокусує увагу автора на дослідженні специфіки національно-розбудовчих процесів на Балканах у контексті євроінтеграції та визначення місця і ролі балканських країн у новій картографії Європи.

У цілому, спільність балканських країн ставала більш очевидною на тих етапах історичного розвитку, коли їм доводилося вирішувати загальнооб’єднувальні завдання, наприклад, боротьби проти османського гніту, за національну і державну незалежність на рубежі XIX і XX століть. Саме тоді, формується комплекс регіональних характеристик, у яких як західні, так і російські дослідники проблематики балканського регіону, вбачають т. зв. „балканську специфічність”. З одного боку, їй притаманна схожість духовної та матеріальної культури всіх народів Балкан, що сприяло поширенню уявлень про їхню „абсолютну ідентичність”. З іншого боку, в місцевому менталітеті присутні особливості, які протиставляють його культурному світу Західної Європи. Як відзначає сербська дослідниця Д. Степанович-Захарієвська, „Балкани і Європа мають різні культурні та суспільні цінності. Причому, на її думку, саме „балканські цінності” – одна з причин конфліктів та розмежування балканських держав, що створюють перешкоди на шляху їхньої інтеграції до Європи [2, с.101].

Вказівка на безсумнівну європейську приналежність Балканського півострова дає підстави для поетапного включення цих країн Південно-Східної Європи до ЄС. Це у

свою чергу актуалізує питання політико-системної трансформації та особливостей модернізації сучасних балканських країн (перш за все країн постюгославського простору).

Особливості національно-розбудовчих процесів країн. Парад „національних суверенітетів”, що розгорнувся на тлі розпаду югославської держави на початку 1990-х, ознаменував новий виток в історії політичного і міжнаціонального розвитку на Балканах й надав поштовх прискоренню процесам модернізації та демократизації. За рядом критеріїв, початкову стадію політичної трансформації країн постюгославського простору на рубежі 1990-х років можна вважати спільною. Подібність цих країн, що визначалася їх географічним розташуванням (єдиний географічний континуум), загальним „мовним (сербохорватським) простором”, близькістю інституційних моделей державного устрою (парламентські республіки, крім БІГ), однотипністю політичної культури чи її складових. Остання характеристика була властива практично всім посткомуністичним країнам і, як влучно відзначив російський дослідник Е. Паін „безліч стереотипів поведінки і свідомості, приписуваних національному характеру або багатвікового життя в особливих цивілізаційних умовах ... насправді сформувалися за історично короткий комуністичний період” [3]). Важливою рисою була належність держав до „соціалістичного” табору, з поправкою на те, що єдина домінуюча ідеологія базувалася на особливому „югославському шляху” соціалізму, що значно відрізняло їх від інших країн пострадянського простору.

Зважаючи на особливості історико-культурного розвитку, національного менталітету, різницю соціально-економічного розвитку на Балканах й, передусім, тих національних держав, що утворилися на теренах колишньої Югославії та вже звиклися з власним перманентно конфронтаційним станом, дивною обставиною виявилася однаковість їхніх громадян у питанні обрання зовнішньополітичного вектору та демонстрація відчуття єдності та культурно-цивілізаційної близькості, що дозволить безперешкодно увійти в систему соціально-економічних відносин і культурних цінностей Старої Європи. Начасі, навіть остання, з колишніх югославських країн –

Сербія⁸, підтвердила свій намір інтеграції в ЄС [4].

Всупереч сучасному стану „перманентного конфлікту” між балканськими країнами (протиріч у міжнаціональних відносинах, регіональним кризам), у суспільній свідомості народів Балкан, стає все більш помітним бажання уникнути синдрому „балканізації”. Зважаючи ж на „специфіку” (етнічну, культурну, релігійну тощо) балканських країн, у найближчому майбутньому (10-20 років), подолати небезпечну схильність до конфліктів та позбутися стереотипних уявлень про Балкани як про „пороховий лях”, „вразливої підчеревини” Європи їм, скоріше за все, не вдасться. Втім, це не є перешкодою для вибору свого політичного майбутнього, адже незважаючи на відмінності у стартових можливостях трансформації між постюгославськими країнами, наразі простежується і схожість моделей модернізації.

Включення в процеси модернізації та наполегливість більшості країн регіону у просуванні по шляху регіональної та загальноєвропейської інтеграції⁹ (хоча і перше, і друге не завжди демонструє послідовність та успішність) має як позитивні, так негативні сторони.

Загальний процес інтернаціоналізації та звуження національного суверенітету. Політико-правова конструкція Європи, що була закладена за часів Вестфальського миру і проголосила державний суверенітет базовим принципом системи міжнародних відносин, дійсно підійшла до певної межі. Нова європейська політична реальність, у якій суверенність соціокультурного співтовариства ставиться вище за національно-територіальний суверенітет, загалом відповідає позиції міжнародних інститутів післявоєнної доби. Останніми роками, як зауважує О.Неклесса, „у повсякденній практиці і свідомості європейців все більш міцну позицію займає система цінностей, яка ставить на чільне місце визнання права й гідності особи, групи осіб, право на їхнє самовизначення, „індивідуальний план

⁸ Мається на увазі уряд Сербії, що не дає підстав для підтвердження підтримки такого рішення з боку суспільства.

⁹ Країни-члени ЄС на сьогодні: Греція, Словенія, Румунія, Болгарія, Хорватія (увійде з липня 2013 р.). Чорногорія, Сербія, Македонія та Туреччина отримали статус кандидата, а Албанія, Боснія та Герцеговина, Косово є потенційними кандидатами.

життя” [5]. Важливо, що у сучасних умовах, збільшується кількість держав, які віддають частину суверенних функцій навіть добровільно. Це пояснюється тим, що таке обмеження стає вигідним, оскільки натомість країни сподіваються отримати цілком реальні переваги (єврозона для Балкан – це підвищення їхнього статусу на міжнародній арені, гарантія і захист безпеки як країн-членів ЄС, можливість вільного пересування всією територією ЄС та вихід на широкий спільний ринок, якісна інфраструктура й розвинена економіка, і навіть, частково, вирішення структурних проблем тощо, що підвищує геополітичну ставку на Європу для практично усіх країн балканського регіону).

Західна Європа, зберігаючи і посилюючи свою значимість як гаранта дотримання законності, національної безпеки, збереження політичної, економічної та соціальної стабільності, вже зараз стикається з необхідністю трансформації, модифікації, перегляду низки своїх функцій, щоб нівелювати можливі негативні наслідки процесів глобалізації для національних економік. Основна ж проблема національно-розбудовочого процесу балканських країн, що відбуваються на фоні світових процесів інтернаціоналізації, регіональної інтеграції, полягає в слабкості інфраструктури, інституційної системи, горизонтальних соціальних зв'язків, управлінської здатності держави (state capacity), що заважає формулювати загальні правила і впроваджувати їх у політику, економіку і суспільство з мінімальними відхиленнями від політичних намірів. Як результат, сфера внутрішніх справ, які мають регулюватися тільки національним правом і звичаями, звужується, водночас сфера міжнародного (і навіть певної спільноти) права характеризується тенденцією розширення. Події кінця 1990-х в Югославії (а сьогодні – в Сербії), пов'язані з відвертим втручанням у внутрішні державні справи не тільки найближчих сусідів, але й навіть і далеких територіально від неї країн, свідчать, про зменшення переліку внутрішніх питань, що не зазнають міжнародного тиску.

Ідеї про новий світовий порядок у більшості балканських націй поки що недостатньо пов'язуються з визнанням необхідності розумного зменшення суверенітету, пошуку найбільш ефективних, привабливих і вдалих форм наднаціональних організацій та взаємодії їх членів. Тому для країн Південно-Східної Європи, було б краще (для Сербії, зокрема), деякі процеси

розтягнути у часі (приміром, інтеграція відбувалася б повільніше, але міцніше і менш конфліктно), щоб мати змогу більш виважено підійти до прийняття стратегічно важливих для майбутнього країни рішень.

Розширення Європи на південно-східні рубежі. Стара Європа сьогодні відверто демонструє намір відновити втрачені позиції першості на геополітичній шахівниці світу, створити геополітичну цілісність (ефективну цілісну європейську систему), об'єднавши усі свої частини й встановивши контроль над усіма її територіями. Тому питання „об'єднання” західної і південно-східної частин Європи, європеїзації Балкан та долі національних держав у європейському просторі, слід розглядати крізь призму взаємодії геополітичного, економічного, культурно-релігійного, ідеологічного факторів та їх комплексного впливу на інтеграційні/дезінтеграційні процеси, що відбуваються.

Фактор геополітики. Характерною рисою сучасного національно-державного розвитку балканських країн залишається їхня залежність від великих європейських держав, які після світових воєн самостійно вирішували, як правило з вигодою для себе, вкрай болючі для Балкан питання про встановлення або зміну державних кордонів.

Європейські держави ядра, відомі своїм прагматизмом, керуються принципом, що у політиці немає вічних друзів, або постійних ворогів, незмінними є лише національні (державні) інтереси. Такими ж постійними, лишаються інтереси основних гравців геополітичної шахівниці щодо Балкан. У кожній країні вони специфічні, універсальність виявляється у меті – контроль над територією. На наш погляд, більшість проблем сучасних Балкан не знаходять адекватного рішення через: а) постійне втручання у внутрішні справи держав зовнішніх сил, що проводять т.зв. патерналістську політику та б) те, що міжнародне співтовариство не вбачає в балканських народах і державах рівнозначного ним суб'єкта міжнародних відносин. Можна погодитись з думкою, що сучасні Балкани й надалі будуть рингом, де сходяться в поєдинку за свої інтереси Великі Сили, у зв'язку з тим, що балканські націоналістичні сили надто слабкі, щоб нав'язувати власні амбіції супротивникам [6]. Таким чином, на Балканах діє класична давня схема „розділяй та володарюй”.

Приміром є по суті безпрецедентний випадок з Косово. Цю квазідержаву¹⁰, що наразі перебуває під протекторатом США, було практично вилучено із загально-сербського простору всупереч встановленим міжнародним нормам щодо принципів невтручання у внутрішні справи країни та збереження територіальної цілісності країни. (Свого часу (1980-90-ті рр.) экс-президент США Дж. Буш-старший на зустрічі з экс-президентом колишньої СРЮ С. Мілошевичем не лише підтримав його позицію щодо збереження єдиної держави, а й назвав останнього „балканським Лінкольном”¹¹, проте й це, не стало на заваді США пізніше змінити свою полярність”). Формальна підтримка сьогодні Сербією євроінтеграції Косова, відповідно нормам Євросоюзу рівнозначно визнанню останньої повноцінною державою-членом ООН. Правомірною є думка М. Роченовича, що таке визнання є „закономірним підсумком помилкової зовнішньої політики і бажання сербської політичної еліти якнайшвидше потрапити до Євросоюзу, крім того, країна, яка перебуває у стані економічного колапсу, політичного та ідеологічного хаосу, військової немочі, не маючи жодного союзника з числа великих держав, і не могла прийняти інше рішення під тиском ЄС і США [7].

Економічний фактор. По-перше, інтеграційна політика країн Західної Європи щодо держав балканського регіону відпочатку характеризувалася виробленням стратегії

¹⁰ Наразі у світі налічується кілька десятків незваних або частково визнаних міжнародним співтовариством самопроголошених держав (Абхазія, Косово, Південна Осетія, Палестина тощо). У переважній більшості це релігійні або етнічні анклавні, що відколотися від „материнських” країн. Дебати навколо визнання/невизнання нового державного утворення зумовлені двоїстістю сучасного міжнародного права: приміром, Гельсінська Рада з Безпеки та Співробітництва в Європі (1975 р.) проголосила принцип непорушності державних кордонів, що утворилися після закінчення Другої Світової війни, тоді як з іншого боку, Конвенція ООН про громадянські і політичні права (1976 р.) декларує право націй на самовизначення.

¹¹ Авраам Лінкольн – 16-й президент США, відзначився в історії США тим, що відстояв цілісність США шляхом кровопролитної громадянської війни (1861-65 рр.) між Північчю та Півднем країни. І хоча війна Півночі і Півдня до цих пір вважається найкривавішою і руйнівною з усіх воєн, що велися на Американському континенті, саме такий радикальний метод не дозволив жителям Півдня відокремитися в самостійну державу.

асиметричною інтеграції, що пов’язано, перш за все, зі специфікою регіону, який неоднорідний за рівнем економічного і політичного розвитку країн¹². Політичне та економічне включення цих інститутів в наднаціональну структуру, в нову ієрархію управління, проходить згідно логіці т.зв. паралелізму з різним ступенем активності.

По-друге, як справедливо відзначав І.Валлерстайн, держави ядра мають можливість жити за рахунок експлуатації периферії і такий порядок не піддається змінам, оскільки впливає із сутності „світової економіки”. Наразі і національна економіка, і національна політика балканських країн (крім Туреччини) вибудовується під потреби країн ядра, тим самим посилюючи економічну, фінансову, врешті решт, політичну залежність Балкан. Це вочевидь простежується на прикладі країн, що увійшли до євросони (Болгарія, Греція) і на сьогодні є кредитними боржниками ЄС. Як відзначають А. Живкович та М. Меденіца, зараз на Балканах відбувається „другий цикл боргової економіки...Борг схиляє балканські економіки відкриватися до потоків іноземного капіталу і фінансів – переважно прибутків від приватизації – щоб відшкодувати той-таки борг. Високі відсоткові ставки, яких вимагає іноземний капітал, сприяли зростанню за рахунок імпорту і споживчих кредитів, але водночас знищили промисловість і закинули регіон до боргової ями [6]. При цьому, європейські країни ядра, працюючи „на себе”, поставили країни периферії в умови „м’якого колоніалізму”, водночас вимагаючи від них й часткової відмови від владних повноважень як держави-суверена. Ця тематика становить інтерес і з тієї точки зору, що перед країнами, які отримавши омріяну незалежність почали вирішувати: які реформи потрібно насамперед починати – політичні чи економічні, наразі, у процесі розбудови їх як національних держав постають ряд питань які вони не в змозі вирішити самостійно. Вважаємо, що „європейська стандартизація”, що є першорядною умовою інтеграції у загальний європейський простір,

¹² Обсяг ВВП на 2012 рік складає: Албанія – 24,9 млрд. дол. США (близько 8 052 дол. США ВВП на душу населення); Боснія і Герцеговина - 31,6 (8 216 відповідно); Болгарія - 105 (14 312); Греція – 294 (24505); Кіпр – 23,7 (27 086); Македонія – 21,3 (10 579); Румунія - 267 (12 808), Сербія (Косово) – 78,6 (10 405); Словенія – 58,7 (28 195), Туреччина 1123 (24 505); Хорватія – 79,4 (17 810); Чорногорія – 7,15 (10 405) [8].

дозволить у найближчому майбутньому оцінити „ефективність” інституційних виборів балканських країн та їхніх політичних рішень щодо подальшого національно-державного розвитку.

Культурно-цивілізаційний фактор в регіональному об'єднанні Європи. У наукових розвідках, сталою є думка, що латентні мультикультурні, міжнаціональні протиріччя на Балканах, це одночасно слабкість цих країн і механізм впливу з боку „Великих гравців”. Однак і сама Європа, останнім часом стикається з рядом проблем на культурно-цивілізаційному рівні. „Повзуча ісламізація”, мусульманізація Європи, зростання фундаменталізму та радикалізму, що є реальністю європейських буднів¹³, може поширитися і на балканський простір й призвести до нових конфліктів на міжрелігійному ґрунті та розпалювання локальних міжнаціональних суперечностей. „Вимушене” сербське визнання Косова, можна розглядати як поштовх для реалізації проекту „Велика Албанія”, що звичайно неможлива без об'єднання Косова з нинішньою Албанією (про що відкрито говорять і до чого закликають нинішні керівники Албанії та Косова) як і неможлива вона без територіальних претензій до Греції, Македонії, Сербії, Чорногорії [7]. На нашу думку, у випадку Балкан, достатньо однієї іскри, щоб роздмухати вогнище балканських війн і повернутися до подібної ситуації напередодні Першої світової війни. Сама війна, навряд чи є на меті Великих гравців, однак „тримання руки на пульсі” дозволяє їм здійснювати контроль в інтересах фінансових ТНК та напівкримінальних угруповань, що у свою чергу мають власні інтереси у цьому регіоні. Крім того, спекуляція національним питанням – безпрограшна стратегія для прикриття розв'язання більш важливої проблеми, що назріває – класового конфлікту (як приклад, протести у Туреччині, Болгарії). Однак не слід забувати, що сучасний світ керується політикою глобальних розривів, а це неминуче призведе до того, що більш слабкі, порівняно з центральноевропейськими, країни Балкан, навряд чи витримають загальний ритм, заданий правилами ЄС, і будуть

шукати нових союзників, згадуючи при цьому часи допомоги колишніх друзів (приміром, Росію). Економічні проблеми, поряд з повзучою мусульманізацією Європи, розмиванням білого англосаксонського ядра (БАСП) в США, зростання фундаменталізму всіх відтінків тощо, може породити важко передбачувані політичні комбінації. Це в свою чергу, позначитися і на культурно-цивілізаційному відчутті балканських народів, і на актуалізації питання національної самоідентифікації.

З глобальним поширенням неолібералізму, жорстка „бізнес-конкуренція”, приватизація (різко звужує сферу суспільних справ) та комерціалізація (посилює соціальну нерівність і обмежує, зокрема, можливості для кожної людини отримати якісну освіту) світових економічних процесів веде не лише до „ослаблення” національних держав, а й до руйнування вже сформованих інститутів громадянського суспільства, що в свою чергу гальмує процеси модернізації та демократизації у країнах-дебютантках ЄС. Неоліберальна економічна політика більшості країн західноевропейського співтовариства (слід підкреслити справедливість критики неолібералізму щодо вирішення проблем кризових економік, підтримки соціальної справедливості, зростання шкоди навколишньому середовищу) сприятиме, швидше за все, вибірковій інтеграції балканських країн, що змусить останні, або інкорпоруватися в міждержавні структури на рівні балканського регіону, або відшукувати альтернативні варіанти включення в геополітичну конфігурацію сучасної „світової системи”. Безумовно, що країни, які віднайдуть власну нішу в європейському співтоваристві, зазнають як модифікації на політичному рівні, так і трансформації в економічній та культурній сферах. На нашу думку, по-перше, за умови успішної реалізації обопільного бажання „максимального зближення” Західної та Південно-Східної Європи, в балканських країнах простежуватиметься тенденція до національної консолідації та досягнення міжнаціональної єдності; по-друге, країни Євросоюзу сподіваються, що включенням цього регіону до свого складу вони зможуть позитивно вплинути на політичну стабілізацію та економічний розвиток цієї частини Європи.

Слід відзначити ще одне: в деяких балканських країнах відбувається поглиблення розриву між владою та населенням, а саме – розбіжність у уподобаннях суспільства та поглядах і діях політичної еліти країн.

¹³ На думку експертів, у разі відкриття кордонів ісламізація Європи відбудеться протягом найближчих 20 років у трьох сферах – демографічній, економічній та релігійній. Цей процес „відкине” європейські країни у минуле, однак він є неминучим з урахуванням сучасних інтеграційних тенденцій [9].

Доказом цього виступає як наявність поглядів щодо „внутрішньорегіонального об'єднання”, ідей „відтворення/створення федерації” на кшталт колишньої Югославії – інтернаціонального об'єднання „Балканської федерації” [6], так і опитування „з ким об'єднатися” суспільної думки. Спірним є питання щодо євроінтеграції стало в Сербії, де „більшість населення з радістю проголосувало б за повноправне членство в ОДКБ¹⁴, але влада незмінно висловлюється за ЄС, більшість – проти визнання незалежності Косова, уряд – фактично „За” [7]. Такий здавалося б анахронізм як „балканська федерація” і продукування „федералістських” інтернаціональних ідей (на рівні регіону) у суспільній свідомості балканських народів, є доказом живучості ідеї „Балкани для балканських народів”, що підживлюється історичними паттернами (КСХС, СФРЮ). У сучасній інтерпретації А. Живковича та М. Меденіци вона „спрямована проти як євроінтеграції, так і російської протекції – проти як боргу, так і енергетичної залежності...проти союзів між місцевими капіталістичними класами та імперіалізмом. Стратегічно вона уможлиблює об'єднання народних рухів усього регіону проти „трійки” – МВФ, ЄС-НАТО та Росії – в єдину боротьбу за національне та соціальне звільнення балканських народів [6].

На сьогодні далеко не всі постюгославські країни досягли того рівня, коли можна з упевненістю говорити про успіх або провал модернізації та демократизації, а це означає, що при подальшому розгортанні трансформаційних процесів у них неминуче включаться фактори, які працювали у „сусідів” у минулі роки. Конфліктний характер етногенезу балканських народів, що зберігається, і незавершеність етапу становлення націє-держав на Балканах гальмує повноцінній політико-економічний, етнокультурний розвиток цієї частини Європи. Проте прагнення балканських країн зміцнити своє становище в європейському політичному полі, а також євроінтеграційні наміри змушуватимуть їх і надалі відшукувати шляхи внутрішньорегіонального діалогу та міжнаціонального компромісу.

¹⁴ Організація Договору про колективну безпеку (ОДКБ) – військово-політичний блок (складається з країн пострадянського простору), створений у 2002 р. за ініціативою Росії з метою убезпечення експансії євроатлантичних структур.

У випадку прийняття політичних рішень щодо проекту „Об'єднана Європа” з боку країн Західної Європи визначальною є комбінація геополітичного та економічного факторів, з боку Південно-Східної Європи – культурно-цивілізаційного та економічного. „Воз'єднання” Західної та Південно-Східної Європи обіцяє обопільні вигоди: відкриття дверей на Захід надає великі торговельні можливості, потенційне зовнішнє інвестування та фінансову допомогу ЄС для здійснення реформ інфраструктури та інституціоналізму на Балканах, з боку Західної Європи – контроль над регіоном, укріплення своїх геополітичних позицій у світі, використання країн ПСЄ як сировинного придатку. Крім того, Об'єднана Європа, приймаючи до своїх лав кожну балканську країну бере на себе не лише купу соціально-економічних проблем і відповідальність за політичну стабілізацію, а й забезпечення мирного розвитку (передусім вирішення конфліктів на міжнаціональному та міжрелігійному ґрунті) та територіальної цілісності цих країн.

Інтеграційний процес для сучасних країн Південно-Східної Європи можна характеризувати як надзвичайно складний, оскільки існує ще багато територіальних, етнічних та політичних проблем, що ускладнюють вступ до ЄС. Внутрішньополітичні процеси, що відбуваються начасі в балканському регіоні свідчать, що кожна балканська країна проходить цей шлях „поглиблення без інтеграції” окремо. На нашу думку, в майбутньому на перший план вийдуть класові конфлікти. Вже сьогодні очевидно, що економіка, політика, правова сфера „країн-периферій” підлаштовується під потреби „країн-ядра”, які прагнуть задовольнити власні інтереси висувають вимоги, що підпорядковують суверенітет „країн-периферій” та примушують жити за власними правилами гри. Крім того, політика „подвійних стандартів”, що традиційно використовувалася основними світовими політичними акторами стосовно Балкан, це вже стала схема геополітичної гри, адже в її арсеналі чимало безпрограшних варіантів, приміром, розіграш міжетнічної карти. Гра на національних почуттях у такому регіоні як Балкани – чудовий стратегічний маневр для відволікання уваги від основної проблеми – поглиблення класової нерівності, прірви між „багатими” та „бідними” на міждержавному та особистісному рівнях та проблемами порушення основних прав і

свобод громадян. Останнє є цікавим об'єктом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бірюкова О. Сучасні Балкани: внутрішньо-політичні проблеми та зовнішньополітичні перспективи / О. О. Бірюкова // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна „Питання політології”. – Харків, 2009. – №861. – С. 218-227.

2. Степанович-Захариевская Д. Актуальность исследования идентичности в условиях общественной трансформации на Балканах / Д. Степанович-Захариевская // Социологические исследования. – 2008. – № 5. – С. 99-104.

3. Паин Э. Общество без традиций перед вызовом современности [Електронний ресурс] / Э. Паин // Россия в глобальной политике. – 2008. – Т. 6. – № 3. – Режим доступу : http://www.globalaffairs.ru/number/n_10955.

4. Александар Вучић: Срби морају у Европу [Електронний ресурс] // Нова српска политичка мисао. – 2013. – 08 мај. – Режим доступу: <http://www.nspm.rs/hronika/aleksandar-vucic-srbi-moraju-u-evropu.html>.

5. Неклесса А. Другая Европа [Електронний ресурс] / А. Неклесса // Независимая газета. – 2009. – 10 апреля. – Режим доступу : http://www.ng.ru/ideas/2009-04-10/8_europe.html.

6. Живкович А. Балкани для народів Балкан [Електронний ресурс] / А. Живкович, М. Меденіца // Roks. – 2013. – Червень. – Режим доступу : <http://commons.com.ua/?p=14958#more-14958>.

7. Скворцов Д. Признание Белградом Косово – начало новой партии на Балканах [Електронний ресурс] / Д. Скворцов // Интернет-журнал „2000”. – 2013. – 22 апреля. – Режим доступу : <http://2000.net.ua/2000/forum/puls/90364>.

8. Рейтинг стран мира по уровню валового внутреннего продукта – информация об исследовании [Електронний ресурс] // Центр гуманитарных технологий. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gdp/rating-countries-gdp-info>.

9. Европа может стать мусульманской за 20 лет [Електронний ресурс] // Интернет-журнал „Новая политика”. – 2011. – 09 августа. – Режим доступу : <http://www.novopol.ru/-ekspert-evropa-mojet-stat-musulmanskoy-za-let-text106593.html>.

УДК 327:339.5

Магда Є. В.

Національний технічний університет
„Київський політехнічний інститут”

ЧИННИК „ЕНЕРГЕТИЧНОГО ТИСКУ” В УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИНАХ 2005-2006 рр.

Формування пріоритетів розвитку енергетики Росії та напрямів розширення контролю над елементами світової енергетичної транспортної інфраструктури зумовили місце газотранспортної системи України як бажаного об'єкту контролю. Ініціювання енергетичної кризи взимку 2005/2006 років та під час передвиборчої кампанії в Україні дозволяло набутти потужних важелів впливу на внутрішньополітичний процес. І хоча у 2005-2006 рр. російська влада не досягла усіх бажаних результатів, але перебіг т.зв. „газової війни” виявив ті слабкі елементи в системі енергетичної безпеки України, які зберігають свою актуальність і сьогодні як загрози не лише економічного, але й політичного характеру.

Ключові слова: енергетична політика, ГТС, „газова війна”, українсько-російські відносини